

Research Paper

Analysis of Factors Affecting Participatory Management of Agricultural Water Resources in Iran: A Content Analysis Approach

Javad Ghasemi^{a*}

^a Institute of Agricultural Education and Extension, Agricultural Research, Education and Extension Organization (AREEO), Tehran, Iran

ARTICLE INFO

Article history:

Received: 22 October 2024

Revised: 01 February 2025

Accepted: 03 February 2025

Keywords:

Content analysis

Participatory management

Participation

Agricultural water resources

ABSTRACT

Undoubtedly, water is the cornerstone of agricultural development; however, due to the growing challenges and complexities in water resource management, attention has increasingly shifted toward participatory water management, which has become a necessity. The success of participatory management depends on various factors, and a clear understanding of these determinants is essential. Numerous studies have discussed these factors from different perspectives. Accordingly, the main objective of this study (conducted using the content analysis method) was to identify and analyze the factors influencing participatory management of agricultural water resources in Iran. To this end, eligible sources (scientific journal articles and conference papers) published in Persian between 2002 and 2023 were selected for analysis. Based on the content analysis of 68 selected studies, a total of five categories and 47 key concepts related to the research topic were identified and extracted. These factors were grouped into five main categories: psychological-social, financial-supportive, educational-extension, technical-infrastructure, and policy-managerial. Among these, the psychological-social factor ranked highest in terms of the number and frequency of concepts identified.

*Corresponding author: Assistant Professor, Institute of Agricultural Education and Extension, Agricultural Research, Education and Extension Organization (AREEO), Tehran, Iran.

E-mail address: ja.ghasemi@areeo.ac.ir

<https://doi.org/10.22034/iaeej.2025.226271>

1. Introduction

In light of the outcomes of national development programs and inspired by the principles of the global sustainable development approach in Iran, the importance of stakeholder participation in the development process of water and soil resources in Iran has become increasingly evident. Accordingly, in recent years, policymakers and development program implementers in Iran have sought strategies to enhance the role and participation of resource users. However, these efforts have so far failed to yield satisfactory results and have not led to meaningful reforms in water resource management. The generality of laws and regulations related to farmer participation, the non-systematic and non-scientific nature of most programs concerning the development of participatory irrigation management, the absence of participatory monitoring and evaluation mechanisms during implementation, the instrumental use of stakeholder organizations, and the lack of structural reform within the state water management system to establish new and effective interactions with community-based institutions are among the key reasons for the unsuccessful establishment of participatory water management in Iran. It is evident that participation does not occur in a vacuum; rather, it requires the presence of multiple factors and enabling conditions at both the macro and micro levels of management. A review of previous studies on farmers' participation in agricultural water management reveals a diversity of perspectives and issues regarding influencing factors. The willingness to participate in community-based management depends on various elements such as sense of belonging, perceptions, beliefs, and demographic characteristics, among others. Moreover, in contemporary approaches, values and ethics play a decisive role in participatory water management. Given that previous research—mostly conducted as case studies—has examined these dimensions in isolation, a comprehensive synthesis and analysis of the existing studies is necessary to achieve a deeper understanding of the various factors involved. Based on this necessity, the present study was conducted to identify and analyze the factors influencing participatory management of agricultural water resources in Iran.

2. Methodology

In this study, the content analysis method was used. In this method, instead of directly observing individuals' behavior or asking them questions, the messages and works they have produced are examined, analyzed, and studied. A study conducted using this method often seeks to identify the cultural values and fundamental social viewpoints reflected in various media. As a research technique, content analysis emerged in the early twentieth century and has since undergone significant development. This method is widely applied in behavioral science research to examine the content of media such as books, magazines, newspapers, and similar sources, and it serves as a systematic and precise technique for identifying specific characteristics of messages for the purpose of scientific inference. In the content analysis method, it is possible to clearly define categories and codes, extract themes and concepts related to the research topic, and identify patterns or trends present in textual data such as articles. Therefore, it is considered an appropriate method for conducting the present study. The steps followed in performing content analysis include: (1) defining the main research problem and objectives; (2) selecting the relevant texts (including articles); (3) determining, coding, and classifying semantic units; (4) applying the researcher triangulation technique to ensure the reliability of results; and (5) interpreting the findings through comparison of subcategories and categories, followed by referring back to the data (Lavaei-Adriani et al., 2019).

3. Results

Participatory management of agricultural water resources is a complex and multidimensional concept, and achieving success in this field requires a comprehensive and holistic examination of the influencing factors. Studies indicate that numerous factors are involved in this area, each addressed from different perspectives in various research works. In the present study, an effort was made—through a review of domestic sources and studies—to identify, analyze, and synthesize these factors as thoroughly as possible using a content analysis approach. Based on the research findings, a total of five categories and forty-eight concepts related to the research topic were identified and extracted. These factors were classified into five main categories: psychological-social, financial-supportive, educational-extension, technical-infrastructure, and policy-managerial.

4. Discussion

The psychological-social factors represented the highest-priority category identified in this study, encompassing the greatest number of concepts. This finding indicates that participatory water management is highly dependent on psychological and social dimensions—beginning with individual factors and extending to collective, participatory, and ultimately organizational aspects. Moreover, individual and professional characteristics such as age, gender, farming experience, and land ownership exert a strong influence on this issue. The second category, policy-managerial factors, highlights that although the necessary conditions for participation may exist in many cases, the absence of binding and supportive laws and regulations, as well as the lack of active involvement of beneficiaries and community groups in various stages of policymaking, planning, and implementation, results in programs lacking both adequate legal backing and the stability required for long-term sustainability. Findings further reveal that organizations—especially during their early years and even until they reach maturity and independence—require financial support from the government, without which they cannot effectively fulfill their roles. Accordingly, financial-supportive factors were identified as the third influential category in this study. On the other hand, the completion of irrigation and drainage infrastructure, along with the modernization and technical correction of existing networks by implementing agencies, is among the crucial issues that must be addressed within the technical-infrastructure dimension. Finally, alongside technical, operational, and participatory measures, education and capacity building of water users in both technical and participatory aspects are of particular importance. The agricultural education and extension system can play a key role in institutional development, capacity building, and cultural promotion by providing educational and extension services related to irrigation and network management, agriculture, and user participation.

5. Conclusion

The study highlights that successful participatory management of agricultural water resources in Iran depends on a comprehensive understanding of multiple interacting factors. Among these, psychological-social factors play the most critical role, emphasizing the importance of farmers' attitudes, perceptions, and collective engagement. Policy and management structures, financial support mechanisms, technical infrastructure, and education and extension systems also significantly influence outcomes. Strengthening institutional frameworks, promoting stakeholder collaboration, and investing in capacity building are essential to establish sustainable and resilient participatory water management systems that empower local communities and enhance the long-term efficiency and equity of agricultural water use.

تحلیل عوامل موثر بر مدیریت مشارکتی منابع آب کشاورزی در ایران؛ پژوهشی بر مبنای تحلیل محتوا

جواد قاسمی^{*۱}

(دریافت: ۱۴۰۳/۰۸/۰۱؛ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۱/۱۵)

چکیده

بدون شک، آب، محور توسعه کشاورزی است؛ اما به سبب بروز مسائل و مشکلات متعدد در زمینه مدیریت منابع آب، رویکردها به سمت مدیریت مشارکتی منابع آب سوق پیدا کرده و این موضوع به یک ضرورت تبدیل شده است. مدیریت مشارکتی متأثر از عوامل مختلفی است که موفقیت در این زمینه، مرهون شناخت دقیق این عوامل است که در پژوهش‌های مختلف نیز، از ابعاد گوناگون مورد بحث قرار گرفته است. بر این اساس، هدف کلی پژوهش حاضر که با استفاده از روش تحلیل محتوا انجام شده است، شناسایی و تحلیل عوامل موثر بر مدیریت مشارکتی آب کشاورزی در ایران می‌باشد. در این راستا، در مرحله انتخاب منابع واجد شرایط برای انجام تحلیل محتوا (مقالات منتشر شده در مجلات علمی و کنگره‌های معتبر)، از پژوهش‌های منتشر شده فارسی در بازه زمانی سال‌های ۱۴۰۲-۱۳۸۱، در حوزه موضوع استفاده شد. بر اساس تحلیل محتوای ۶۸ مقاله نهایی منتخب، در مجموع، تعداد پنج مقوله و ۴۷ مفهوم در حوزه موضوع پژوهش شناسایی و استخراج شد. این عوامل در پنج دسته کلی "روانشناختی-اجتماعی"، "مالی-حمایتی"، "آموزشی-ترویجی"، "فنی-زیرساختی" و "سیاست‌گذاری-مدیریتی" دسته‌بندی شدند. در این بین، عامل روانشناختی-اجتماعی از نظر تعداد مفاهیم و میزان تکرار، در بالاترین رتبه قرار داشت.

واژه‌های کلیدی: تحلیل محتوا، مدیریت مشارکتی، مشارکت، منابع آب کشاورزی.

^۱ استادیار موسسه آموزش و ترویج کشاورزی، سازمان تحقیقات، آموزش و ترویج کشاورزی، تهران، ایران.

* نویسنده مسئول: پست الکترونیک: ja.ghasemi@areeo.ac.ir

کشاورزی کلیدی‌ترین و مؤثرترین بخشی است که پیوند تاریخی و اجتماعی محکمی با بخش آب دارد. در نتیجه، آب مهم‌ترین عامل توسعه و پایداری در بخش کشاورزی بوده و در عین حال، به‌عنوان محدودکننده‌ترین عامل تولید در این بخش نیز مطرح است (Burton *et al.*, 2007). امروزه با افزایش جمعیت، افزایش سطح زیرکشت و تولید محصولات کشاورزی و به‌تبع آن، افزایش میزان برداشت و مصرف منابع آب سطحی و زیرزمینی، دسترسی به منابع آب در بسیاری از نقاط دنیا و از جمله در کشور ایران با مشکلات فراوانی همراه شده است و در برخی مناطق این موضوع به یک بحران تبدیل شده است (ادهم ملکی و همکاران، ۱۴۰۰). همچنین، کمبود منابع آب نقش بسیار مهمی در تغییرات آب‌وهوایی ایفا می‌کند. به‌طور کلی، یکی از مهم‌ترین دلایل کمبود آب در جهان، مدیریت ضعیف و ناکارآمد نظام‌های آبیاری و عدم تعادل بین عرضه و تقاضای این بخش است (Malano & Van Hofwegen, 2018). بنابراین، مدیریت آب در بخش کشاورزی بسیار حیاتی است و نیاز به توجه فوری دارد (Chaudhary & Srivastava, 2021). روش‌های مناسب مدیریت و حفاظت از منابع آب، تأثیر انکارناپذیر در کاهش هدررفت آب، بهبود سلامت خاک و کاهش اثرات تغییرات آب‌وهوایی دارد (Kiron, 2023; Gouthami *et al.*, 2024).

مدیریت منابع آب، به‌دلایل مختلفی همچون رفتارهای غیرقابل پیش‌بینی ذینفعان به‌سبب تعامل‌ها و تبادل‌های متقابل و تصمیم‌های اتخاذ شده برای رسیدن به هدف‌های خود و مسائل مختلف اجتماعی، اقتصادی و سیاسی، بسیار پیچیده، چالش‌برانگیز و درهم‌تنیده شده است (Berglund, 2015). به همین جهت از دهه‌های گذشته، دنیا به سمت حل این مشکلات با اتخاذ راهبردهای انطباقی از طریق مدیریت پایدار آب در حال حرکت بوده است (Yin *et al.*, 2025). از جمله اقدامات انجام شده در بسیاری از کشورها، تغییر شیوه و روند حکمرانی و مدیریت منابع آب است (غلامی و همکاران، ۱۴۰۲). نظام‌های حکمرانی آب در بخش کشاورزی نقش حیاتی در تضمین پایداری بلندمدت همبست غذا-انرژی-آب ایفا می‌کنند، در حالی که بخش کشاورزی در اکثر کشورهای در حال توسعه با ویژگی‌هایی همچون ضعف در مدیریت جمعی منابع آب، فروپاشی زیرساخت‌ها و بازدهی پایین شناخته می‌شود (Muchara *et al.*, 2022). از این‌رو، امروزه دنیا از شیوه مدیریت متمرکز دولتی و از بالا به پایین به سمت شیوه مدیریتی محلی و مشارکت ذینفعان حرکت کرده است (ادهم ملکی و همکاران، ۱۴۰۰).

برای مدیریت مؤثر منابع آب در بخش کشاورزی به دو دسته اقدامات سازه‌ای و غیرسازه‌ای نیاز است که نقش مکمل دارند و ضعف در یکی به اتلاف هزینه دیگری و ناکارایی کلی نظام منجر می‌شود (عربی و همکاران، ۱۳۹۳). از این‌رو، امروزه می‌توان تغییر رویکردی را از سرمایه‌گذاری‌های صرفاً اقتصادی و فنی به سوی ابعاد اجتماعی-رفتاری مشاهده کرد تا از طریق آن بهره‌وری در استفاده از منابع آب افزایش یابد (Valizadeh *et al.*, 2018). بنابراین، مشارکت کشاورزان که یکی از بزرگ‌ترین مصرف‌کنندگان آب در کشور هستند، ضرورت بیشتری یافته و هرگونه برنامه‌ریزی بدون در نظر گرفتن کشاورزان با شکست روبه‌رو خواهد شد (نادری مهدی و همکاران، ۱۳۹۸). به این ترتیب، در دهه‌های اخیر، نظام‌های مختلف ارائه‌دهنده خدمات کشاورزی و روستایی در بسیاری از نقاط جهان به‌منظور بهبود کارایی و اثربخشی خدمات خود، با اتخاذ رویکردی کثرت‌گرایانه بیش از هر چیز به جلب مشارکت سازمان‌های جامعه محلی شامل انجمن‌های کشاورزان و سازمان‌های غیردولتی گرایش یافته‌اند (غنیان و همکاران، ۱۳۹۲). بررسی ادبیات موضوع نشان می‌دهد که مدیریت مشارکتی آب، ذینفعان را در هماهنگی عرضه و تقاضای آب برای مقابله با خشکسالی از طریق حفاظت از منابع آب و استفاده کارآمد از آب درگیر می‌کند. دادن قدرت بیشتر به مردم در این رویکرد، منجر به مشارکت بهتر آن‌ها در فرآیندهای برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری می‌شود (Agustini & Iskandar, 2021). مشارکت ذینفعان در سیاست‌گذاری مدیریت آب به‌عنوان راه‌حلی است که می‌تواند از شکست سیاست‌گذاری مدیریت مشارکتی جلوگیری کند. در این شرایط، ذینفعان به جای نقش مفعولی به بازیگران اصلی یا فاعلی تبدیل می‌شوند. بنابراین باید جایگاه و نقش مردم در محورهای مختصات مدیریت آب پررنگ شود که دستیابی به این جایگاه، نیاز ضروری به مشارکت نهادهای مدنی مردم نهاد دارد (قربانیان کردآبادی و همکاران، ۱۳۹۹).

به‌طور کلی، در زمینه منابع مشترک، نتایج پژوهش‌های مختلف حاکی از آن است که بهره‌برداران و جامعه محلی مناسب‌ترین گزینه برای مدیریت این منابع هستند و با واگذاری این موضوع به آن‌ها، می‌توان به بهره‌برداری پایدار آن‌ها امکان‌پذیرتر خواهد بود (Andersson, 2004). مبنای نظری رویکرد مشارکت این است که با توجه به وابستگی معیشت کشاورزان به آب و آبیاری،

انگیزه قوی‌تری برای مدیریت هرچه بهتر منابع آب دارند. بنابراین، بهره‌گیری از مشارکت مردمی در اداره امور مدیریت آب، بهترین و کاربردی‌ترین گزینه اصلاح ساختار مدیریت آبیاری محسوب می‌شود. تعاریف متعددی از مشارکت وجود دارد، اما اغلب آن را فرایندی می‌دانند که افراد در سطوح مختلف تصمیم‌گیری، برنامه‌ریزی، اجرا و نظارت بر فرایندهای توسعه، درگیر می‌شوند. بر این اساس، دیدگاه نردبان مشارکت (Ladder of Participation) بیان می‌کند که افراد در فرایند مشارکت خود را از تماشاگر غیرفعال به ذینفع فعال تبدیل می‌کند (عسکری بزایه و طهماسبی، ۱۳۹۸).

فلسفه و هدف اصلی مدیریت مشارکتی منابع آب، مشارکت مردم، افزایش کارایی اقتصادی آب، افزایش حس مالکیت، اختیارات، تصمیم‌گیری و مشارکت فعال در بهره‌برداری و نگهداری از شبکه‌های آبیاری است که در نهایت به ارتقای کارایی شبکه می‌انجامد (معتمد و دشوارپسند، ۱۳۹۶). اتخاذ این رویکرد، سبب قانونمند شدن توزیع آب در بین بهره‌برداران، مطلوب‌تر شدن سیاست‌گذاری‌های تخصیص آب، مدیریت بهینه آب در بین بهره‌برداران، ارتقای مهارت‌های بهره‌برداران و بهبود کیفیت آب‌های سطحی، اعطای قدرت به مردم محلی، کاهش هزینه‌ها، افزایش سرمایه اجتماعی (Deribe, 2008)، افزایش انسجام اجتماعی، توانمندسازی جامعه محلی به‌ویژه گروه‌های محروم و در نهایت، موجب افزایش بهره‌وری آب خواهد شد (Paras et al., 2024). با توجه به نتایج حاصل از اجرای برنامه‌های توسعه در کشور و با الهام از مبانی رویکرد جهانی توسعه پایدار، اهمیت مشارکت ذینفعان در فرآیند توسعه منابع آب و خاک در کشور، بیش از پیش نمایان می‌شود. بر این اساس، در سال‌های اخیر سیاست‌گذاران و مجریان برنامه‌های توسعه در ایران به دنبال راهکارهایی برای ارتقای نقش و مشارکت بهره‌برداران بوده‌اند، اما این تلاش‌ها، تاکنون نتیجه مطلوب و کافی را به همراه نداشته و منجر به اصلاح مدیریت منابع آب نشده است. کلی بودن قوانین و مقررات مرتبط با مشارکت کشاورزان، برنامه‌های عموماً غیررشدمند و غیرعلمی در رابطه با توسعه مدیریت مشارکتی آبیاری، عدم اعمال پایش و ارزشیابی مشارکت‌مدار در حین اجرای برنامه‌های مشارکتی، استفاده ابرازی از تشکل‌های ذینفعان و عدم اصلاح ساختار دولتی مدیریت آب کشور برای برقراری تعامل جدید و موثر با نهادهای مردمی، از جمله مهم‌ترین دلایل عدم استقرار مدیریت مشارکتی آب در ایران هستند (جنگی‌مرنی و میردامادی، ۱۳۹۲).

بدیهی است که مشارکت در خلاء اتفاق نمی‌افتد و می‌بایست عوامل و زمینه‌های متعدد بروز این پدیده در سطوح کلان و خرد مدیریت فراهم شود. مروری بر پیشینه تحقیقات انجام شده در زمینه مشارکت بهره‌برداران در مدیریت آب کشاورزی، حاکی از تنوع دیدگاه‌ها و مسائل مطرح شده از عوامل تأثیرگذار است (عسکری بزایه و طهماسبی، ۱۳۹۸). تمایل به مشارکت در مدیریت جامعه‌محور به عوامل مختلفی مانند حس تعلق به جامعه، ادراکات، باورها و ویژگی‌های جمعیت‌شناختی و غیره بستگی دارد (Anh et al., 2025). همچنین در رویکردهای نوین، ارزش‌ها و اخلاقیات نقش تعیین‌کننده‌ای در مدیریت مشارکتی آب دارند (بازرلو و همکاران، ۱۴۰۰). در پژوهش‌های مختلف نیز که بیشتر به‌صورت مطالعه موردی انجام شده‌اند، به ابعاد مختلفی پرداخته شده است که به‌منظور درک جامعی از عوامل مختلف دخیل در این زمینه، ضروری است تحلیلی جامع از مطالعات صورت گرفته انجام شود. بنابر ضرورت یاد شده، این پژوهش، با هدف شناسایی و تحلیل عوامل موثر بر مدیریت مشارکتی منابع آب کشاورزی در ایران انجام شد.

روش پژوهش

در این پژوهش، از روش تحلیل محتوا استفاده شد. در این روش به‌جای مشاهده مستقیم رفتار افراد یا پرسش در مورد آن‌ها، پیام‌ها و آثاری که آنان به‌وجود آورده‌اند مورد توجه، تحلیل و مطالعه قرار می‌گیرد. مطالعه‌ای که به این روش انجام می‌شود، اغلب در پی شناخت ارزش‌های فرهنگی و دیدگاه‌های اجتماعی اصلی است که در رسانه‌ها عرضه می‌شود. این روش، به‌عنوان یک تکنیک تحقیقی، از اوایل قرن حاضر شروع شد و تاکنون تحولات زیادی داشته است. این روش در پژوهش‌های علوم رفتاری، برای بررسی‌های مربوط به محتوای رسانه‌ها مانند کتاب‌ها، مجلات، روزنامه‌ها و غیره به‌کار برده می‌شود و فنی است که به‌وسیله آن مشخصات خاص پیام به‌طور روش‌مند و دقیق و به‌منظور استنباط علمی شناسایی می‌شود (فرانکفورد و نجمیاس، ۱۳۸۲). در روش تحلیل محتوا، امکان تعریف دقیق مقوله‌ها و کدگذاری، استخراج مضامین و مفاهیم مرتبط با

تحلیل عوامل مؤثر بر مدیریت مشارکتی منابع آب کشاورزی در ایران ...

موضوع پژوهش و درک الگوها یا روندهای موجود در محتوای داده‌های متنی مانند مقاله‌ها، میسر می‌باشد، از این‌رو، روش مناسبی برای انجام پژوهش حاضر به‌شمار می‌رود. برای انجام تحلیل محتوا، این گام‌ها دنبال می‌شود: (۱) مشخص شدن مساله اصلی و اهداف پژوهش، (۲) انتخاب متون مورد نظر (شامل مقالات)، (۳) تعیین، کدگذاری و طبقه‌بندی واحدهای معنایی، (۴) استفاده از تکنیک سه‌وجهی‌سازی محقق برای تامین قابلیت اطمینان نتایج و (۵) تفسیر یافته‌ها با استفاده از مقایسه زیرطبقات و طبقات و ارجاع مجدد به داده‌ها (لوایی آدریانی و همکاران، ۱۳۹۸).

بر این اساس، هدف روش تحلیل محتوا در مطالعه حاضر، کسب شناخت جامع‌تر و درک عمیق‌تر پیرامون "عوامل مؤثر بر مدیریت مشارکتی منابع آب در ایران" بود. به‌منظور دستیابی به این هدف، مقالات این حوزه از پژوهش در کشور به‌عنوان نمونه، بررسی شدند. در مرحله انتخاب منابع واجد شرایط تحلیل محتوا، از مقاله‌های منتشر شده در مجلات علمی و کنفرانس‌های معتبر فارسی در بازه زمانی سال‌های ۱۴۰۲-۱۳۸۱ در حوزه موضوع مطالعه که دارای پیشینه تجربی بودند استفاده شد. سپس با مرور کامل ادبیات، مقالات مربوطه انتخاب و با یکدیگر مقایسه شدند. در این راستا، کلید واژه‌های "مدیریت مشارکتی" به‌همراه آب، آب کشاورزی، منابع آب، آبیاری جست‌وجو (Search) گردید. تعداد مقالات شناسایی شده مرتبط با موضوع ۹۷ مورد بود که از این تعداد، ۶۸ منبع به‌طور مستقیم با موضوع پژوهش مرتبط بودند. لازم به یادآوری است که دلیل انتخاب مقالات داخلی، تمرکز بر موضوع پژوهش با توجه به ویژگی‌های اقتصادی، اجتماعی-فرهنگی، اقلیمی کشور و ویژگی‌های خاص جامعه روستایی و نظام‌های بهره‌برداری ایران برای دستیابی به درکی واقع‌بینانه از این شرایط بود. مقالات مورد نظر نیز از طریق جست‌وجو (Search) در پایگاه‌های مختلفی چون سیویلیکا، مرکز اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی (SID)، پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (ایراندک)، بانک اطلاعات نشریات کشور (Magiran)، مرکز فناوری اطلاعات و اطلاع‌رسانی کشاورزی (فیپاک) و پایگاه مجلات تخصصی نور (Noormags) انتخاب شدند. در جدول ۱، مقالات نهایی پالایش شده و کد مربوط به هر یک از مقالات ارائه شده است.

جدول ۱- مقالات مورد بررسی به‌همراه کد مربوط به هر یک

کد مقاله	نویسندگان و سال انتشار مقاله	کد مقاله	نویسندگان و سال انتشار مقاله	کد مقاله	نویسندگان و سال انتشار مقاله
۱	غنیان و همکاران، ۱۳۹۲	۲۴	یادآور، ۱۴۰۰	۴۷	حیدری، ۱۳۹۴
۲	یازرلو و همکاران، ۱۴۰۰	۲۵	پژوهان و همکاران، ۱۳۹۵	۴۸	اعظمی و همکاران، ۱۴۰۱
۳	افراخته و همکاران، ۱۳۹۶	۲۶	زارعی دستگردی و همکاران، ۱۳۸۸	۴۹	جعفریان و همکاران، ۱۳۹۵
۴	عسکری‌بزیه و طهماسبی، ۱۳۹۸	۲۷	جابری و همکاران، ۱۳۹۸	۵۰	شکیبایی و همکاران، ۱۴۰۲
۵	تبریزی و همکاران، ۱۳۹۹	۲۸	معتمد و دشواربند، ۱۳۹۶	۵۱	رنجبر و همکاران، ۱۳۹۸
۶	یازرلو و همکاران، ۱۴۰۱	۲۹	شاهرودی و چیذری، ۱۳۸۷	۵۲	صالحی و همکاران، ۱۴۰۲
۷	ادهم ملکی و همکاران، ۱۴۰۰	۳۰	حقی و همکاران، ۱۳۹۹	۵۳	کریمی و دانش‌مهر، ۱۳۹۷
۸	نجفی و همکاران، ۱۳۹۳	۳۱	ولی‌زاده و همکاران، ۱۳۹۴	۵۴	سالاری و همکاران، ۱۳۹۳
۹	عزیزی خالخیلی و زمانی، ۱۳۸۸	۳۲	یادآور و همکاران، ۱۳۹۶	۵۵	دحیماوی و اهوازیان، ۱۳۸۷
۱۰	سالاری و همکاران، ۱۳۹۴	۳۳	باغزم و خزیمه‌نژاد، ۱۳۹۹	۵۶	جنگی‌مرنی و همکاران، ۱۳۹۲
۱۱	شفیعی و همکاران، ۱۳۹۹	۳۴	پرهیزکاری و همکاران، ۱۳۹۵	۵۷	اسمعیلی دستجردی‌پور و همکاران، ۱۳۹۳
۱۲	قربانیان کردآبادی و همکاران، ۱۳۹۹	۳۵	عیدی و همکاران، ۱۴۰۰	۵۸	اسلامی، ۱۳۸۷
۱۳	قربانی و همکاران، ۱۴۰۱	۳۶	اسدپوریان و همکاران، ۱۴۰۰	۵۹	احمدوند و شریف‌زاده، ۱۳۸۸
۱۴	عبدالله‌زاده و همکاران، ۱۳۹۷	۳۷	قربانی و همکاران، ۱۳۹۳	۶۰	تاهباز صالحی و همکاران، ۱۳۸۹
۱۵	طاهری تیزرو و همکاران، ۱۳۹۷	۳۸	قربانی و همکاران، ۱۳۹۴	۶۱	محمدی و همکاران، ۱۳۸۹
۱۶	نوری‌پور و همکاران، ۱۳۹۵	۳۹	سلیمی کوچی و ابراهیمی، ۱۳۹۶	۶۲	افشار و زرافشانی، ۱۳۸۹
۱۷	مولان‌نژاد و یعقوبی، ۱۳۹۷	۴۰	غنی پورگورکی و همکاران، ۱۴۰۲	۶۳	امید و همکاران، ۱۳۸۸

ادامه جدول ۱

کد مقاله	نویسندگان و سال انتشار مقاله	کد مقاله	نویسندگان و سال انتشار مقاله	کد مقاله	نویسندگان و سال انتشار مقاله
۱۸	حسین پور و همکاران، ۱۳۹۴	۴۱	عربی و همکاران، ۱۳۹۳	۶۴	نصرآبادی و حیاتی، ۱۳۹۳
۱۹	سالاریان و همکاران، ۱۳۹۸	۴۲	حیدریان و اسلامی، ۱۳۸۸	۶۵	میرزایی و همکاران، ۱۳۹۰
۲۰	هادی و همکاران، ۱۳۹۶	۴۳	جنگی مرنی و میردامادی، ۱۳۹۲	۶۶	اخوان و همکاران، ۱۳۹۱
۲۱	نادری مهدبی و همکاران، ۱۳۹۸	۴۴	ابراهیمی و اوصیا، ۱۳۹۴	۶۷	والی، ۱۳۸۱
۲۲	محمدی دینانی و همکاران، ۱۴۰۱	۴۵	جعفری و همکاران، ۱۳۹۵	۶۸	محمودلی سامانی، ۱۳۸۴
۲۳	تارمحمدی قورچی و همکاران، ۱۳۹۹	۴۶	سروی صدرآباد، ۱۳۹۹		

پس از انتخاب نهایی منابع، واحدهای معنایی، مشخص و کدگذاری شدند. بدین صورت که واژه، جمله و پاراگراف به‌عنوان واحدهای معنایی در نظر گرفته و پس از آن، کدگذاری شدند. بر این اساس، ۴۷ مفهوم با ۲۰۵ تکرار از میان مقاله‌های مورد بررسی شناسایی شدند. پس از تلخیص مفاهیم کدگذاری شده، طبقات اصلی که در واقع بیانگر هر یک از عوامل موثر بر مدیریت مشارکتی منابع آب بودند تشکیل شدند.

یافته‌ها و بحث

با توجه به پرسش اصلی پژوهش حاضر مبنی بر این که «عوامل مؤثر بر مدیریت مشارکتی آب کشاورزی کدامند؟»، و طی گام‌های انجام شده به شرح مندرج در بخش روش پژوهش، در مجموع طبق تحلیل‌های انجام شده بر روی ۶۸ مقاله نهایی منتخب، تعداد پنج مقوله و ۴۷ مفهوم در حیطه موضوع پژوهش شناسایی و استخراج شدند که می‌توان آن‌ها را در پنج دسته عوامل کلی «روانشناختی-اجتماعی»، «مالی-حمایتی»، «آموزشی-ترویجی»، «فنی-زیرساختی» و «سیاست‌گذاری-مدیریتی» دسته‌بندی کرد. در ادامه، هر یک از این پنج دسته بررسی می‌شود.

عوامل روانشناختی-اجتماعی

همان‌طور که در جدول ۲ مشاهده می‌شود، اولین مقوله شناسایی شده، مربوط به عوامل روانشناختی-اجتماعی است که بیشترین تعداد مفاهیم مربوط به این دسته بود. بر این اساس ۱۴ مفهوم کلی استخراج شد که در مجموع، ۷۱ بار در مقالات مختلف تکرار شده بودند. در این بین، مفاهیم «سرمایه اجتماعی شامل اعتماد اجتماعی، مسئولیت اجتماعی، مشارکت اجتماعی، تعامل و همبستگی»، «ویژگی‌های فردی و حرفه‌ای (سن، جنس، سابقه فعالیت کشاورزی و میزان مالکیت اراضی)» و «تشکیل تشکلهای و نهادهای محلی برای حل مشکلات مدیریت آب در منطقه» به‌ترتیب با فراوانی ۱۷، ۱۳ و ۱۱ در بالاترین رتبه‌ها قرار گرفتند. با وجود آنکه طی دهه‌های اخیر، به‌طور عمده به مقوله مدیریت منابع آب نگاه سخت‌افزاری و فنی وجود داشته است، این یافته‌ها نشان می‌دهد ابعاد انسانی، اجتماعی و روانشناختی، جزء جدایی‌ناپذیر از این فرآیند است و می‌تواند نقش محوری داشته باشد؛ بنابراین در عمل و پروژه‌های اجرایی نیز باید به این اصل توجه شود. نکته جالب اینکه، سرمایه اجتماعی، یکی از مفاهیمی است که در بین کلیه مفاهیم عوامل پنج‌گانه، در کنار مفهوم برگزاری برنامه‌های آموزشی-ترویجی، به‌صورت مشترک بالاترین فراوانی و تکرار را به خود اختصاص داد که نشان از اهمیت این موضوع دارد.

عوامل سیاست‌گذاری-مدیریتی

دومین عامل که بیشترین تعداد مفهوم را به خود اختصاص داد، عوامل سیاست‌گذاری-مدیریتی بود. همان‌طور که در جدول ۳ ملاحظه می‌شود، این عامل شامل ۱۴ دسته مفهوم است که ۴۵ بار در منابع مختلف تکرار شده بودند. در این میان، «تصویب قوانین مؤثر در زمینه مدیریت مشارکتی آب»، «مشارکت فعال جامعه محلی (دانش و تجربه) در برنامه‌ریزی و طراحی برنامه واگذاری

تحلیل عوامل موثر بر مدیریت مشارکتی منابع آب کشاورزی در ایران ...

مدیریت آبیاری"، "تعریف واضح جایگاه، نقش‌ها و مسئولیت‌های دولت و بهره‌برداران" و "وجود بستر و ساختار قانونی-تشکیلاتی مناسب برای نقش‌آفرینی تشکل‌ها و گروه‌های مردمی"، به‌ترتیب با فراوانی ۹، ۶ و ۶ بیشترین تکرار را در منابع مورد بررسی به خود اختصاص داد. به جز مورد اول که به‌صورت کلی به موضوع تصویب قوانین اشاره دارد، در پنج مورد پرتکرار بعدی، به شکل‌های مختلف به جایگاه، نقش‌آفرینی و مشارکت گروه‌های ذینفع و ذیربط شامل بهره‌برداران، جامعه محلی، تشکل‌ها و سازمان‌های بهره‌برداران در مراحل مختلف طراحی، برنامه‌ریزی، اجرا و نظارت و بهره‌برداری از شبکه‌ها و سامانه‌های آبیاری و به‌طور کلی، پروژه‌های مدیریت منابع آب اشاره شده است.

جدول ۲- عوامل رواشناختی-اجتماعی موثر بر مدیریت مشارکتی منابع آب

مقوله	مفاهیم	کد منابع	فراوانی
رواشناختی-اجتماعی	سرمایه اجتماعی (اعتماد اجتماعی، مسئولیت اجتماعی، مشارکت اجتماعی، تعامل و همبستگی)	۸، ۱۰، ۱۳، ۲۱، ۲۳، ۲۹، ۳۷، ۳۸، ۳۹، ۴۶، ۴۷، ۴۸، ۵۰، ۵۳، ۶۱	۱۷
	ویژگی‌های فردی و حرفه‌ای (سن، جنس، سابقه فعالیت کشاورزی و میزان مالکیت اراضی)	۱۸، ۲۴، ۲۷، ۲۸، ۳۰، ۳۴، ۵۳، ۵۴، ۶۲، ۶۳، ۶۴، ۶۶، ۶۷	۱۳
	تشکیل تشکل‌ها و نهادهای محلی برای حل مشکلات مدیریت آب در منطقه	۱، ۵، ۱۱، ۱۴، ۱۶، ۲۱، ۲۴، ۲۸، ۴۱، ۶۸، ۴۲	۱۱
	ارتقای نگرش بهره‌برداران نسبت به مشارکت	۲، ۶، ۹، ۱۶، ۲۹، ۵۹، ۶۲	۷
	انسجام اجتماعی	۱۷، ۳۷، ۳۸، ۳۹، ۴۶، ۴۹	۶
	ترویج فرهنگ مشارکت در بین بهره‌برداران	۳، ۸، ۱۹، ۲۵، ۴۱، ۶۸	۶
	تمایل و انگیزه از سوی کشاورزان برای موضوع انتقال مدیریت آبیاری	۷، ۴۷، ۶۱	۳
	ظرفیت‌سازی در جامعه محلی بهره‌برداران	۵۶، ۵۷	۲
	اخلاق محیط‌زیستی	۲	۱
	وجود زمینه‌های مختلف فعالیت برای سازمان‌های مردم‌نهاد	۴۰	۱
	واگذاری مسئولیت بخشی از شبکه به گروه‌های اجتماعی منطقه	۴۱	۱
	احیای فرهنگ همیاری و همدلی در بین بهره‌برداران	۴۱	۱
	تقویت و احیای اعتقادات و باورهای مذهبی بهره‌برداران در زمینه حفاظت از منابع طبیعی	۴۱	۱
	انجام مطالعات اجتماعی پیش از اجرای شبکه	۴۴	۱

جدول ۳- عوامل سیاست‌گذاری-مدیریتی موثر بر مدیریت مشارکتی منابع آب

مقوله	مفاهیم	کد منابع	فراوانی
سیاست‌گذاری-مدیریتی	تصویب قوانین موثر در زمینه مدیریت مشارکتی آب	۴، ۱۲، ۱۶، ۱۹، ۲۵، ۴۱، ۴۷، ۵۶، ۶۱	۹
	مشارکت فعال جامعه محلی (دانش و تجربه) در برنامه‌ریزی و طراحی برنامه واگذاری مدیریت آبیاری	۱، ۳، ۴، ۸، ۱۶، ۲۰، ۲۲، ۲۶، ۶۸	۹
	تعریف واضح جایگاه، نقش‌ها و مسئولیت‌های دولت و بهره‌برداران	۱، ۳، ۴، ۱۵، ۱۹، ۵۶	۶
	وجود بستر و ساختار قانونی-تشکیلاتی مناسب برای نقش‌آفرینی تشکل‌ها و گروه‌های مردمی	۱۹، ۴۰، ۴۳، ۴۵، ۴۷، ۵۷	۶
	تقسیم مناسب وظایف و اختیارات بین ذینفعان در مدیریت شبکه	۱۵، ۴۱، ۵۲	۳
	واگذاری مالکیت شبکه به بهره‌برداران	۱، ۴۱، ۴۵	۳
	از بین بردن غلبه نگرش سیاسی بر نگرش اقتصادی به آب	۳	۲
	وضع سازوکارهای مناسب برای هماهنگی بین بهره‌برداران	۴	۱
	جلوگیری از هرج‌ومرج و نظم‌بخشیدن به توزیع آب	۴۱	۱
	افزایش نظارت بر توزیع و تقسیم آب توسط بهره‌برداران	۴۴	۱
	رفع تناقض بین روح مدیریت مشارکتی با نگرش و جایگاه حاکمیتی	۴	۱
	تغییر نظام برنامه‌ریزی متمرکز مدیریت آبیاری	۴	۱
	ساختار و عملکرد ضعیف سازمان‌های اجرایی	۴	۱
	محیط پیرامونی (اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و غیره)	۱	۱

عوامل مالی-حمایتی

همان‌طور که در جدول ۴ ملاحظه می‌شود، در مورد عامل مالی-حمایتی، ۹ مفهوم، شناسایی گردید که این مفاهیم در مجموع ۲۴ بار در منابع مختلف تکرار شده بودند. بر این اساس، "حمایت مالی از مشارکت ذینفعان در مدیریت شبکه آبیاری" و "تعیین آب‌بها بر اساس ارزش واقعی" به ترتیب با فراوانی ۱۰ و ۶، در بالاترین رتبه‌ها قرار گرفتند. یافته‌های دو بخش قبل بر ابعاد انسانی و مشارکت تأکید داشتند، اما این بخش نشان می‌دهد که موفقیت در زمینه جلب مشارکت فعال در مدیریت منابع آب و پایداری این امر نیازمند حمایت‌های لازم، به‌ویژه حمایت‌های مالی تا زمان بلوغ تشکل‌های مردمی و توانمندسازی آن‌ها است.

جدول ۴- عوامل مالی-حمایتی مؤثر بر مدیریت مشارکتی منابع آب

مقوله	مفاهیم	کد منابع	فراوانی
توسعه مشارکت	حمایت مالی از مشارکت ذینفعان در مدیریت شبکه آبیاری	۶۸، ۶۴، ۶۰، ۴۷، ۴۱، ۳۵، ۲۵، ۱۷، ۹، ۷	۱۰
	تعیین آب‌بها بر اساس ارزش واقعی	۶۷، ۶۰، ۴۲، ۴۱، ۳۵، ۱	۶
	اختصاص منابع مالی دولتی به پروژه‌های مشارکتی و بهره‌مند شدن تشکل‌ها	۸، ۴	۲
	تحویل نهاده‌های یارانه‌ای به بهره‌برداران	۴۱	۱
	سیاست‌های تشویقی برای فعالیت‌های مشارکتی	۱۶	۱
	اعطای تجهیزات بهره‌برداري و نگهداری از شبکه آبیاری به بهره‌برداران	۴۱	۱
	اصلاح روابط و تعامل بین سازمان‌های درگیر در شبکه با بهره‌برداران	۴۱	۱
	کمک به بهره‌برداران در توسعه شیوه‌های نوین آبیاری	۴۱	۱
	کاهش هزینه‌های مالی بهره‌برداري و نگهداری شبکه	۴۳	۱

عوامل فنی-زیرساختی

همان‌طور که در جدول ۵ ملاحظه می‌شود، در خصوص عوامل فنی-زیرساختی، شش دسته مفهوم شناسایی شده‌اند که این مفاهیم در مجموع ۲۶ بار در مقالات مختلف تکرار شده بودند. در این بین، دو مفهوم "تکمیل بودن زیرساخت‌ها و شبکه‌های آبیاری و زهکشی" و "نوسازی و اصلاح ایرادات فنی شبکه‌های آبیاری و زهکشی" به ترتیب با فراوانی ۱۳ و ۷ در بالاترین رتبه‌ها قرار گرفتند. بدون شک، ابعاد فنی و زیرساختی و به‌کارگیری فناوری‌های مناسب، ضمن اینکه می‌تواند عاملی مؤثر در بهبود بهره‌وری آب و مدیریت مشارکتی مناسب به‌شمار می‌رود. در بسیاری از موارد، مشاهده شده است که به‌دلیل عدم وجود زیرساخت‌های مناسب و یا وجود نقص در آن‌ها، اختلاف‌هایی بین بهره‌برداران به‌وجود آمده است. این موضوع به‌عنوان یکی از موانع مشارکت مؤثر مورد تأکید قرار گرفته است.

جدول ۵- عوامل فنی-زیرساختی مؤثر بر مدیریت مشارکتی منابع آب

مقوله‌ها	مفاهیم	کد منابع	فراوانی
توسعه مشارکت	تکمیل بودن زیرساخت‌ها و شبکه‌های آبیاری و زهکشی	۵۵، ۴۱، ۳۵، ۳۳، ۳۲، ۲۶، ۲۴، ۱۷، ۱۶، ۳	۱۳
	نوسازی و اصلاح ایرادات فنی شبکه‌های آبیاری و زهکشی	۶۷، ۶۳، ۶۲	۷
	تغییر رویکرد صرفاً فنی و تکنیکی (مثل احداث سدهای متعدد و حفر چاه‌های بی‌رویه) در مدیریت آب	۴، ۱	۲
	میزان و نحوه تحویل آب بر اساس معیارهای اصولی و منطقی	۲۶، ۱۶	۲
	پشتیبانی فنی و مشاوره‌ای در زمینه اندازه‌گیری آب، توزیع آب، طراحی، تعمیرات و غیره	۸	۱
	پشتیبانی مدیریتی در خصوص حوزه آبریز و فراهم آوردن داده‌های هیدرولیکی، کیفیت آب و غیره	۸	۱

تحلیل عوامل مؤثر بر مدیریت مشارکتی منابع آب کشاورزی در ایران ...

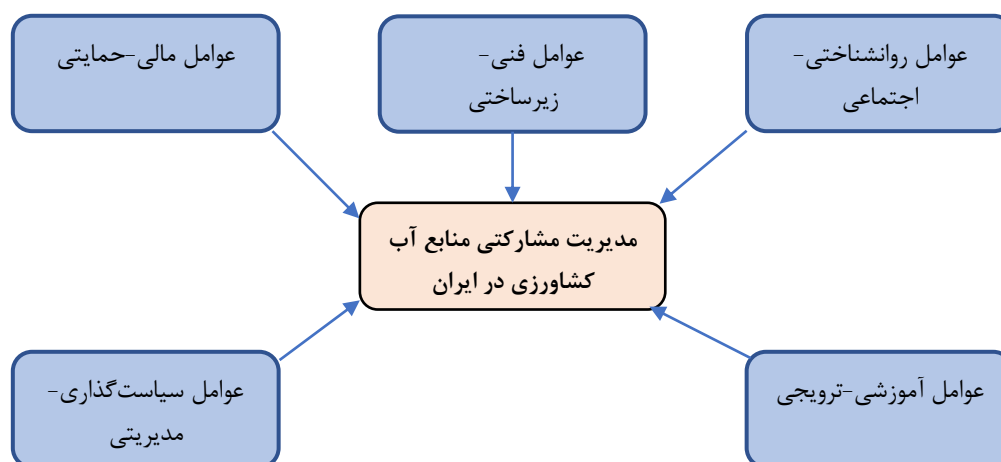
عوامل آموزشی-ترویجی

آخرین دسته از عوامل مؤثر شناسایی شده در خصوص مدیریت مشارکتی منابع آب، عوامل آموزشی-ترویجی بود. این عامل دارای چهار مفهوم بود که در مجموع ۳۹ بار در منابع مختلف تکرار شده بودند. در این بین، دو مفهوم "برگزاری برنامه‌های آموزشی-ترویجی در زمینه مباحث فنی و مهارتی" و "برگزاری برنامه‌های آموزشی-ترویجی در زمینه مباحث مشارکتی" به ترتیب با فراوانی ۱۷ و ۱۳ در بالاترین رتبه‌ها قرار داشتند (جدول ۶). آموزش و ترویج، از طریق اطلاع‌رسانی و آگاهی‌بخشی، انتقال و نشر دانش و فناوری‌های نوین و توسعه سرمایه‌های اجتماعی و نهادسازی، رکن کلیدی در توانمندسازی بهره‌برداران در ابعاد فردی و گروهی (در قالب تشکل‌ها) به‌شمار می‌رود و موفقیت در امر مدیریت مشارکتی منابع آب، نیازمند نیازسنجی، طراحی و تدوین برنامه‌های آموزشی-ترویجی و ارزشیابی و اثربخشی مستمر و مداوم این برنامه‌ها در زمینه مسائل فنی کشاورزی، بهره‌برداری از منابع آب و مباحث مشارکتی لازم است.

جدول ۶- عوامل مؤثر آموزشی-ترویجی بر مدیریت مشارکتی منابع آب

مقوله‌ها	مفاهیم	کد منابع	فراوانی
برگزاری برنامه‌های آموزشی-ترویجی در زمینه مباحث فنی و مهارتی مربوط به آبیاری و بهره‌برداری از شبکه	برگزاری برنامه‌های آموزشی-ترویجی در زمینه مباحث مشارکتی، نهادسازی و جلب مشارکت مردمی	۴، ۵، ۱۱، ۱۶، ۱۷، ۱۹، ۲۴، ۳۱، ۳۵، ۴۱، ۴۴، ۴۷، ۴۸، ۶۰، ۶۴، ۶۵، ۶۶	۱۷
		۳، ۷، ۸، ۱۱، ۱۷، ۲۴، ۲۵، ۲۹، ۳۵، ۳۶	۱۳
اطلاع‌رسانی و فرهنگ‌سازی در زمینه اهمیت مدیریت مشارکتی آب	تقویت آموزش‌های رسمی به‌منظور تربیت تکنسین و متخصص	۳، ۴، ۵، ۲۲، ۲۹، ۶۶	۶
		۳، ۴، ۵	۳

در نگاره ۱ نیز به‌صورت شماتیک، عوامل پنج‌گانه مؤثر بر مدیریت مشارکتی منابع آب کشاورزی در ایران یعنی عوامل "روانشناختی-اجتماعی"، "مالی-حمایتی"، "آموزشی-ترویجی"، "فنی-زیرساختی" و "سیاست‌گذاری-مدیریتی" ارائه شده است. هر چند در این پژوهش، میزان تأثیرگذاری هر یک از این عوامل و برهم‌کنش میان آن‌ها مورد بررسی قرار نگرفته است، اما شکی نیست که موفقیت در زمینه مدیریت مشارکتی منابع آب نیازمند نگاهی جامع و چندبعدی و در نظر گرفتن برهم‌کنش میان این عوامل است.

نگاره ۱- عوامل پنج‌گانه مؤثر بر مدیریت مشارکتی منابع آب کشاورزی در ایران

مدیریت مشارکتی منابع آب کشاورزی، مقوله‌ای پیچیده و چندبعدی است که موفقیت در زمینه آن، نیازمند بررسی جامع و همه‌جانبه عوامل موثر بر آن است. بررسی‌ها حاکی از آن است که در این زمینه عوامل متعددی دخیل هستند که در مطالعات گوناگون، از ابعاد مختلفی به آن‌ها پرداخته شده است. در این پژوهش تلاش شد با بررسی منابع و مطالعات داخلی، تا حد ممکن، به شناسایی، بررسی و جمع‌بندی این عوامل با رویکرد تحلیل محتوا پرداخته شود. بر اساس یافته‌های حاصل از پژوهش، در مجموع، تعداد پنج مقوله و ۴۸ مفهوم در حیطه موضوع پژوهش شناسایی و استخراج شد. این عوامل در پنج دسته کلی "روانشناختی-اجتماعی"، "مالی-حمایتی"، "آموزشی-ترویجی"، "فنی-زیرساختی" و "سیاست‌گذاری-مدیریتی" دسته‌بندی شدند.

عوامل روانشناختی-اجتماعی اولویت‌دارترین مقوله شناسایی شده بود که بیشترین تعداد مفهوم را به خود اختصاص داد. این امر نشان می‌دهد که بحث مدیریت مشارکتی در آب به‌شدت به مسائل روانشناختی و اجتماعی وابسته است که بخشی از این موضوع به مسائل فردی و در ادامه به موضوع جمعی، مشارکتی و در نهایت تشکل‌سازی می‌انجامد. افزون بر این، ویژگی‌های فردی و حرفه‌ای افراد از جمله سن، جنس، سابقه فعالیت کشاورزی، میزان مالکیت اراضی و غیره نیز تأثیر بسیار زیادی در این امر دارد. دسته دوم، عوامل سیاست‌گذاری-مدیریتی است. در بسیاری از موارد اگرچه بستر لازم برای مشارکت فراهم است، اما نبود قوانین و مقررات الزام‌آور و پشتیبان و همچنین عدم جلب مشارکت فعال بهره‌برداران و گروه‌های مردمی در مراحل مختلف سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی و اجرای برنامه‌ها، سبب می‌شود برنامه‌ها ضمن عدم برخورداری از پشتوانه قانونی مناسب، از دوام و ثبات لازم نیز برخوردار نباشند.

بررسی‌ها نشان می‌دهد که تشکل‌ها به‌ویژه در سال‌های اولیه و حتی تا زمان بلوغ و استقلال، نیازمند حمایت‌های مالی دولت هستند و در صورت عدم تخصیص این حمایت‌ها، تشکل‌ها نمی‌توانند نقش‌آفرینی مناسبی داشته باشند. در این پژوهش نیز عوامل مالی-حمایتی به‌عنوان سومین عامل موثر شناسایی شد. از سوی دیگر، ضرورت کامل نمودن زیرساخت‌ها و شبکه‌های آبیاری و زهکشی و نوسازی و اصلاح ایرادات فنی شبکه‌های آبیاری و زهکشی توسط شرکت‌های مجری از جمله مسائل مهمی است که در قالب عوامل فنی-زیرساختی بایستی مورد توجه قرار گیرد. در نهایت، همانند اقدام فنی-اجرایی و مشارکتی، توجه به مقوله آموزش و توانمندسازی بهره‌برداران در ابعاد مختلف فنی و مشارکتی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. نظام آموزش و ترویج کشاورزی می‌تواند در زمینه نهادسازی، ظرفیت‌سازی و فرهنگ‌سازی مناسب در این زمینه، به ارائه خدمات آموزشی-ترویجی در زمینه مباحث فنی آبیاری و شبکه، کشاورزی و مشارکت بهره‌برداران ایفای نقش نماید. بر این اساس، با توجه به نتایج حاصل از پژوهش پیشنهادهایی به شرح زیر ارائه می‌شود:

- اگرچه وزن عوامل مختلف متفاوت است، اما به‌منظور موفقیت در زمینه مدیریت مشارکتی آب، بایستی رویکرد جامع و کل‌نگرانه اتخاذ شود و از نگرش‌های تک‌بعدی اجتناب شود.
- یکی از مشکلات مدیریت آب کشاورزی در کشور، اتخاذ رویکردهای سخت‌افزاری است. پیشنهاد می‌شود این رویکرد تغییر و رویکرد نرم‌افزاری مدنظر قرار گیرد. بر این اساس، در کنار مباحث و ابعاد فنی، مسائل انسانی و اجتماعی نیز مورد توجه قرار می‌گیرد. نتایج این پژوهش هم به‌خوبی تاییدکننده این امر است.
- ضمن آسیب‌شناسی در خصوص مسائل و مشکلات تشکل‌ها به‌ویژه تشکل‌های آب‌بران، نسبت به تقویت و حمایت لازم و توانمندسازی آن‌ها به‌منظور پذیرش نقش موثر در مدیریت مشارکتی منابع آب اقدام شود.
- با توجه به ضرورت استقرار حکمرانی خوب در زمینه مدیریت آب، بایستی مقوله مشارکت بهره‌برداران و نمایندگان و تشکل‌ها در سطوح مختلف سیاست‌گذاری، برنامه‌ریزی و طراحی برنامه‌ها مورد توجه قرار گیرد.
- اگرچه مشارکت، مقوله‌ای مردمی است، اما دوام و بقای مدیریت مشارکتی در منابع آب با توجه به پیچیدگی و چندبعدی موضوع و هزینه‌بر بودن، نیازمند حمایت‌های مختلف دولت است که این امر به‌ویژه در سال‌های آغازین و تا رسیدن به حد سوددهی شبکه‌ها و بلوغ تشکل‌های متولی شبکه از اهمیت دوچندانی برخوردار است.

تحلیل عوامل موثر بر مدیریت مشارکتی منابع آب کشاورزی در ایران ...

- تکمیل و اصلاح ایرادات و نواقص فنی شبکه‌ها و سامانه‌های آبیاری و زهکشی بایستی مورد توجه قرار گیرد، زیرا یکی از عواملی که مانع مشارکت موثر بهره‌برداران می‌شود، ضعف‌ها و نواقص فنی در بهره‌برداری و نگهداری از شبکه‌های موجود است.

- به ظرفیت نظام آموزش و ترویج کشاورزی در زمینه مدیریت مشارکتی آب در ابعاد مختلف ارائه آموزش‌های فنی و تخصصی حوزه شبکه و آبیاری، زراعت و باغبانی، فرهنگ‌سازی، نهادسازی و اطلاع‌رسانی و طراحی و اجرای الگوهای مساله‌محور و اجرایی توجه بیشتری شود.

- از آنجایی که برخی مطالعات نشان داده است که این عوامل می‌توانند با یکدیگر رابطه داشته باشند و برخی نقش واسطه‌ای را ایفا نمایند، پیشنهاد می‌شود در تحقیقاتی جامع، به بررسی رابطه و برهم‌کنش این عوامل پرداخته شود.

منابع

- ابراهیمی، ن.، و اوصیاء، س. ح. (۱۳۹۴). بررسی مشارکت‌پذیری بهره‌برداران در زمینه مدیریت منابع آب (مطالعه موردی منطقه عنابیه- هویزه). اولین همایش ملی بررسی ابعاد اجرای طرح توسعه کشاورزی ۵۵۰ هزار هکتاری، استانداری خوزستان، اهواز، ۲۶ آبان.
- احمدوند، م.، و شریف‌زاده، م. (۱۳۸۸). امکان‌پذیری تشکیل انجمن‌های آب بران: مورد مطالعه دشت کوار استان فارس. *علوم ترویج و آموزش کشاورزی/ ایران*، دوره ۵، شماره ۲، صص ۱۵-۱.
- اخوان، ف.، حسینی، س. م.، و چیدری، م. (۱۳۹۱). بررسی عوامل موثر بر مشارکت اعضای تعاونی آب‌بران در مدیریت منابع آب کشاورزی استان قزوین، *تعاون و کشاورزی*، سال ۲۳، شماره ۱۱، صص ۱۳۵-۱۱۷.
- ادهم ملکی، م.، خسروی‌پور، ب.، و سلطانی، ف. (۱۴۰۰). عوامل بازدارنده و پیش‌برنده مدیریت مشارکتی منابع آب زیرزمینی در بخش کشاورزی (مطالعه موردی: دشت مرغاب، استان خوزستان). *جغرافیا و روابط انسانی*، دوره ۳، شماره ۴، صص ۴۲۳-۴۱۹. <https://doi.org/10.22034/gahr.2021.279993.1526>
- اسدپوریان، ز.، نادری مهدبی، ک.، و محمدی، ی. (۱۴۰۰). بررسی راهکارهای مدیریت پایدار منابع آب کشاورزی در استان لرستان. *علوم ترویج و آموزش کشاورزی ایران*، دوره ۱۷، شماره ۲، صص ۸۰-۶۳. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.20081758.1400.17.2.5.3>
- اسلامی، م. (۱۳۸۷). نقش و جایگاه بخش دولتی در پایداری و اثربخشی مدیریت مشارکتی آبیاری؛ نگرشی بر تعاونی‌های آب بران خوزستان. *مجموعه مقالات پنجمین کارگاه فنی مشارکت کشاورزان در مدیریت شبکه‌های آبیاری*، تهران.
- اسمعیلی دستجردی‌پور، چیدری، م.، و صدیقی، ح. (۱۳۹۳). نگرشی نهادی به توسعه در بخش کشاورزی. *برنامه‌ریزی و بودجه*، دوره ۱۹، شماره ۳، صص ۱۵۰-۱۳۱. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.22519092.1393.19.3.4.2>
- اعظمی، م.، شانازی، ک.، و دشتی، ش. (۱۴۰۱). تحقق‌پذیری شاخص‌های حکمرانی شایسته منابع آب کشاورزی در تشکل‌های آب‌بران دشت‌آبی کامیاران کردستان. *پژوهش مدیریت آموزش کشاورزی*، دوره ۱۴، شماره ۶۳، صص ۳۰-۱۱. <https://doi.org/10.22092/jaear.2023.360933.1927>
- افراخته، ح.، طهماسبی، ا.، عزیزپور، ف.، فتح‌الله طالقانی، د.، و عسکری‌بزیایه، ف. (۱۳۹۶). تحلیل نگرش کارشناسان به موانع و چالش‌های انتقال مدیریت آبیاری به بهره‌برداران، پژوهشی بر مبنای روش کیو. *پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی*، سال ۶، شماره ۱۷، صص ۲۲۲-۲۰۵. <https://doi.org/10.22067/jrrp.v6i1.59270>
- افشار، ن.، و زرافشانی، ک. (۱۳۸۹). تحلیل تمایل به مشارکت در مدیریت آبیاری، مطالعه موردی: تعاونی‌های آب‌بران سفیدبرگ و سراب‌بس استان کرمانشاه. *علوم ترویج و آموزش کشاورزی ایران*، دوره ۶، شماره ۲، صص ۱۱۳-۹۹.
- امید، م. ح.، اسکندری، غ. ح.، شعبانعلی فمی، ح.، و اکبری، م. (۱۳۸۸). واکاوی مشکلات تشکل‌های آب‌بران در فرآیند انتقال مدیریت آبیاری مطالعه شبکه‌های تجن، مغان و ورامین. *تحقیقات آب و خاک ایران*، دوره ۴۰، شماره ۲، صص ۱۶۷-۱۷۵.
- باعزم، ز.، و خزیمه‌نژاد، ح. (۱۳۹۹). نقش آموزش اثربخش بر مدیریت منابع آب از دیدگاه کشاورزان بیرجند در شرایط کم‌آبی. *پژوهش مدیریت آموزش کشاورزی*، دوره ۱۲، شماره ۵۵، صص ۹۴-۷۸. <https://doi.org/10.22092/jaear.2021.353430.1793>

- پرهیزکاری، ا.، مظفری، م. م.، حسینی خدادادی، م.، و پرهیزکاری، ر. (۱۳۹۵). بررسی عوامل مؤثر بر مشارکت کشاورزان حوزه آبخیز شاهرود (استان قزوین) در به‌کارگیری عملیات حفاظت آب و خاک با کاربرد الگوی لاجیت چندگزینه‌ای. مدیریت حوزه آبخیز، دوره ۷، شماره ۱۳، صص ۲۵۳-۲۴۱. <https://doi.org/10.18869/acadpub.jwmr.7.13.253>
- پژوهان، ع.، عمانی، ا. ر.، و سلمانزاده، س. (۱۳۹۵). تحلیل موانع مشارکت گندم‌کاران در زمینه تشکیل تشکل آب‌بران، شبکه آبیاری دز. راهبردهای توسعه روستایی، دوره ۳، شماره ۳، صص ۳۶۵-۳۷۸. <https://doi.org/10.22048/rdsj.2017.22401.1289>
- تارمحمدی قورچی، ز.، عبدالله‌زاده، غ.، شریف‌زاده، م. ش.، و قزل، ع. (۱۳۹۹). بررسی امکان‌پذیری حکمروایی خوب در فرآیند مدیریت مشارکتی آب در شهرستان آق‌قلا. پژوهش آب در کشاورزی، دوره ۳۴، شماره ۲، صص ۲۸۷-۳۰۰. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.22287140.1399.34.2.2.10.5.6>
- تاہباز صالحی، ن.، کوپاهی، م.، و نظری، م. ر. (۱۳۸۹). بررسی عملکرد مدیریت مشارکتی آبیاری در ایران "مطالعه موردی تعاونی آب بران تجن". اقتصاد و توسعه کشاورزی، دوره ۲۴، شماره ۲، صص ۲۰۵-۲۱۶. <https://doi.org/10.22067/jead2.v1389i2.3937>
- تبریزی، ل.، عبدالله‌زاده، غ.، شریف‌زاده، م. ش.، و قزل، ع. (۱۳۹۹). ارزیابی ظرفیت نهادی در مدیریت مشارکتی آب، مورد مطالعه تعاونی پیوند شهرستان آق‌قلا. تعاون و کشاورزی، سال ۹، شماره ۳۶، صص ۲۷۵-۳۰۰.
- جابری، س.، مہراب قوچانی، ا.، و غنیان، م. (۱۳۹۸). واکاوی نگرش و تمایل به مشارکت کشاورزان نسبت به استقرار تشکل آب‌بران در شهرستان دهلران. تعاون و کشاورزی، سال ۸، شماره ۲۹، صص ۱۳۳-۱۰۹.
- جعفری، ا. ع.، رستم‌زاده، ی.، ادھمی، س.، و مقتدی‌نژاد، ا. (۱۳۹۵). پیاده‌سازی الگوی مدیریت مشارکتی آب با تاکید بر تشکل‌های آب‌بران در زیر حوضه آبریز نازلوی دریاچه ارومیه. هشتمین کنفرانس بین‌المللی مدیریت جامع بحران، تهران، ۲۶ بهمن.
- جعفریان، و.، یزدانی، م. ر.، رحیمی، م.، و قربانی، م. (۱۳۹۵). تحلیل شبکه‌ای ساختار قدرت دست‌اندرکاران سازمانی مدیریت منابع آب دشت گرمسار. تحقیقات منابع آب/ایران، دوره ۱۲، شماره ۳، صص ۱۱۴-۱۲۹.
- جنگی‌مرنی، ع.، میردامادی، س. م.، و لشکرآرا، ف. (۱۳۹۲). شناسایی عوامل اقتصادی و اجتماعی توسعه مدیریت مشارکتی آبیاری و ارائه راهکارهای لازم: مطالعه موردی شبکه آبیاری دشت میاندربند کرمانشاه. پنجمین کنفرانس مدیریت منابع آب ایران، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ۲۹ و ۳۰ بهمن.
- جنگی‌مرنی، ع.، و میردامادی، س. م. (۱۳۹۲). تبیین عوامل مؤثر بر توسعه و استقرار مدیریت مشارکتی آبیاری در ایران. اولین همایش ملی آبیاری و بهره‌وری آب کشاورزی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ۱۰ بهمن.
- حسین‌پور، ز.، منہاج، م. ح.، و کاوسی کلاشمی، م. (۱۳۹۴). ارزیابی عوامل مؤثر بر مشارکت اعضای تعاونی آب بران در مدیریت منابع آب کشاورزی. رشد و توسعه اقتصاد روستایی و کشاورزی، دوره ۱، شماره ۲، صص ۹۱-۱۰۴.
- حقی، ز.، یزدان‌پناه، م.، و عبدشاهی، ع. (۱۳۹۹). تبیین عوامل مؤثر بر انگیزه کشاورزان درجهت مشارکت در تشکل‌های آب‌بران مورد مطالعه: تعاونی‌های آب‌بران شرکت بهره‌برداری کارون بزرگ- شوشتر در استان خوزستان. جغرافیا و توسعه، دوره ۱۸، شماره ۵۹، صص ۱۰۹-۱۲۸. <https://doi.org/10.22111/gdij.2020.5463>
- حیدری، ن. (۱۳۹۴). مسائل و راهکارهای مدیریت مشارکتی و انتقال مدیریت آبیاری در چهار شبکه آبیاری کشور. مدیریت آب در کشاورزی، دوره ۲، شماره ۲، صص ۱۱-۲۲.
- حیدریان، س. ا.، و اسلانی، م. (۱۳۸۸). تحولات برون‌زا در ساختار مدیریت سنتی کشاورزی و برنامه نظام بهره‌برداری در طرح‌های توسعه آبیاری، مطالعه موردی: سد و شبکه آبیاری بالاخانلو، سومین کنفرانس ملی تجربه‌های ساخت تاسیسات آبی و شبکه‌های آبیاری و زهکشی، دانشگاه تهران، تهران، ۲۹ و ۳۰ مهر.
- دحیماوی، ع.، و اهوازیان، ه. (۱۳۸۷). بررسی نتایج حاصل از طراحی و اجرای فرآیند انتقال مدیریت آبیاری به تشکل‌های آب‌بران در سازمان آب و برق خوزستان. دومین همایش ملی مدیریت شبکه‌های آبیاری و زهکشی. اهواز، ۱ بهمن.

تحلیل عوامل مؤثر بر مدیریت مشارکتی منابع آب کشاورزی در ایران ...

- رنجبر، ب.، نعیمی، ا.، و نهاوندیان، ف. (۱۳۹۸). تحلیل هنجارهای تأثیرگذار بر رفتار مشارکتی کشاورزان در راستای حفاظت از آب حوضه آبخیز تالاب زریوار شهرستان مریوان. *علوم ترویج و آموزش کشاورزی ایران*، دوره ۱۵، شماره ۲، صص ۱-۱۶. <https://doi.org/10.22034/iaeej.2020.194549.1443>
- زارعی دستگردی، ز.، ایروانی، ه.، شعبانعلی فمی، ح.، و مختاری حصار، ا. (۱۳۸۸). تحلیل زمینه‌های مشارکت کشاورزان در مدیریت شبکه آبرسانی بخش جرقویه شهرستان اصفهان. *روستا و توسعه*، دوره ۱۲، شماره ۳، صص ۹۲-۷۳.
- سالاری، ن.، محبوبی، م.، شریف‌زاده، م.، ش.، و عبدالله‌زاده، غ. (۱۳۹۳). امکان‌سنجی مدیریت مشارکتی آبیاری در تعاونی‌های تولید روستایی شهرستان تایباد. *تعاون و کشاورزی*، سال ۳، شماره ۱۲، صص ۱۳۱-۱۱۳.
- سالاریان، م.، داوری، ک.، علیزاده، ا.، لگزیان، م.، و فاضلی، م. (۱۳۹۸). چارچوب دستیابی به سیاست‌های مدیریت مطلوب مشارکتی-راهبردی آب (مطالعه موردی: حوضه آبریز کشف رود). *آبیاری و زهکشی ایران*، دوره ۱۳، شماره ۶، صص ۱۷۴۳-۱۷۶۰.
- سروی صدرآباد، ح. (۱۳۹۹). تحلیل در سطح کلان شبکه مدیریت مشارکتی منابع آب (مطالعه موردی: روستای صدرآباد ندوشن، یزد). *نهمین همایش ملی سامانه‌های سطوح آبیگر باران*، دانشگاه تبریز، تبریز، ۱۵ شهریور.
- سلیمی کوچی، ج.، و ابراهیمی، پ. (۱۳۹۶). تحلیل شبکه ذینفعان محلی و انسجام اجتماعی در مدیریت مشارکتی منابع آب (مطالعه موردی: حوزه آبخیز میان جنگل، شهرستان فسا). *علوم و مهندسی آبخیزداری ایران*، دوره ۱۱، شماره ۳۷، صص ۶۳-۵۷.
- شاهرودی، ع.، و چیذری، م. (۱۳۸۷). عوامل تأثیرگذار بر مشارکت کشاورزان در مدیریت شبکه‌های آبیاری (مطالعه موردی در استان خراسان رضوی). *تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران*، دوره ۳۹، شماره ۱، صص ۷۵-۶۳. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.20084838.1387.39.1.8.8>
- شفیعی، ف.، جعفری صیادی، ف.، و نوری درزیکلابی، پ. (۱۳۹۹). شناسایی چالش‌ها و الزامات مدیریت بهینه آب در کشاورزی (مورد مطالعه: استان مازندران). *آبیاری و آب ایران*، دوره ۱۰، شماره ۴، صص ۲۸۸-۲۷۲. <https://doi.org/10.22125/iwe.2020.110310>
- شکیبایی، ع.، عباسی، ع.، باقری، ع.، و انتشاری، س. (۱۴۰۲). میزان تأثیرگذاری حساسیت، آگاهی و سرمایه اجتماعی بر تمایل ذی‌نفعان به مشارکت در حفاظت از منابع آب زیرزمینی (مطالعه موردی: دشت مهبیار جنوبی اصفهان). *تحقیقات منابع آب ایران*، دوره ۱۹، شماره ۳، صفحه ۲۱۱-۱۹۵. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.17352347.1402.19.3.13.2>
- صالحی، م.، مهدوی، ر.، رضایی، م.، نفرزادگان، ع.، و قربانی، م. (۱۴۰۲). بررسی انسجام سازمانی و اشتراک‌گذاری دانش در بین دست‌اندرکاران سازمانی در راستای مدیریت مشارکتی آبخوان دشت ایسین-هرمزگان. *مدیریت بیابان*، دوره ۱۱، شماره ۴، صص ۵۴-۳۷. <https://doi.org/10.22034/jdmal.2024.2018501.1448>
- طاهری تیزرو، ع.، قلعه‌بان تکمه‌داس، م.، و زارع ابیانه، ح. (۱۳۹۷). بررسی اثر قدرت گروه‌داران ذینفوذ در مدیریت مشارکتی منابع آب دشت قزوین. *پژوهش‌های حفاظت آب و خاک*، دوره ۲۵، شماره ۲، صص ۱۳۰-۱۱۱. <https://doi.org/10.22069/jwsc.2018.12351.2692>
- عبدالله‌زاده، غ.، جهانگیر، ل.، محبوبی، م.، ر.، و قزل، ع. (۱۳۹۷). تأثیر الگوی مدیریت مشارکتی در بهره‌برداری بهینه آب در شهرستان آق‌قلا. *پژوهش آب در کشاورزی*، دوره ۳۲، شماره ۱، صص ۱۴۵-۱۳۱.
- عربی، ر.، میرک‌زاده، ع.، ا.، و زرافشانی، ک. (۱۳۹۳). تحلیل عوامل پیش‌برنده توسعه مدیریت مشارکتی آبیاری (مطالعه موردی: دهستان میان‌دریوند). *تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران*، دوره ۴۵، شماره ۳، صص ۵۷۳-۵۶۵. <https://doi.org/10.22059/ijaedr.2014.53173>
- عزیزی خالخیلی، ط.، و زمانی، غ. (۱۳۸۸). رهیافت مدیریت مشارکتی آبیاری: مبانی روانشناختی انگیزش و موانع موجود. *تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران*، دوره ۴۰، شماره ۱، صص ۱۳۸-۱۲۹. <https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.20084838.1388.40.1.14.1>

عسکری بزایه، ف.، و طهماسبی، ا. (۱۳۹۸). موانع تحقق مدیریت مشارکتی آبیاری از دیدگاه مدیران اجرایی و کارشناسان. نشریه مدیریت اراضی، جلد ۷، شماره ۲، صص ۱۹۳-۱۷۹.

<https://doi.org/10.22092/lmj.2019.124393.163>

عیدی، ا.، کاظمیه، ف.، و ظریفیان، ش. (۱۴۰۰). واکاوی عوامل موثر بر نگرش کشاورزان نسبت به مدیریت پایدار منابع آب کشاورزی (مطالعه موردی گندمکاران روستاهای شهرستان مراغه). دانش کشاورزی و تولید پایدار، دوره ۳۱، شماره ۲، صص ۳۷۵-۳۶۱

<https://doi.org/10.22034/saps.2021.13118.361>

غلامی، م.، گلبارانی، ر.، و ملک حسینی، ا. (۱۴۰۲). تحلیل عاملی مسئله حکمرانی منابع آب در بخش کشاورزی و تأثیر آن بر جغرافیای سیاسی ایران. پژوهش‌های جغرافیای سیاسی، دوره ۸، شماره ۳۰، صص ۲۰۸-۱۸۳.

<https://doi.org/10.22067/pg.2023.80857.1198>

غنی پورگورکی، ر.، مهرابی بشرآبادی، ح.، و میرزازه‌آذرگنانلو، س. (۱۴۰۲). نقش تشکلهای مردم (NGOها) در مدیریت مشارکتی منابع آب. اولین کنفرانس بین‌المللی توانمندی مدیریت، مهندسی صنایع، حسابداری و اقتصاد، بابل، ۲۸ اردیبهشت.

غنیان، م.، برادران، م.، علی‌میرزایی، ع.، سلیمانی هارونی، خ.، و پاشا، س. (۱۳۹۲). مدیریت مشارکتی منابع آب کشاورزی و مولفه‌های موثر بر آن مطالعه استان در خوزستان. پژوهش آب در کشاورزی، دوره ۲۷، شماره ۲، صص ۱۹۰-۱۸۱.

<https://doi.org/10.22092/jwra.2013.128826>

فرانکفورد، چ.، و نجمیاس، د. (۱۳۸۲). روش‌های پژوهش در علوم اجتماعی. ترجمه: ف. لاریجانی، و ر. فاضلی، تهران: انتشارات سروش، چاپ اول.

قربانی، ف.، بهبودی، د.، و زرغامی، م. (۱۴۰۱). راهبرد مدیریت مشارکتی منابع آب با رویکرد تحلیل نهادی و کنش جمعی (اراضی پایاب سد سهند). مدیریت آب و آبیاری، دوره ۱۲، شماره ۱، صص ۱۳۷-۱۲۱.

<https://doi.org/10.22059/jwim.2022.333694.943>

قربانی، م.، ابراهیمی آذرخواران، ف.، سلاجقه، ع.، محسنی ساروی، م. (۱۳۹۳). تحلیل شبکه اجتماعی ذینفعان محلی در برنامه عمل مدیریت مشارکتی منابع آب (مطالعه موردی: رودخانه جاجرود در حوزه آبخیز لتیان- روستای دربندسر). علوم و مهندسی آبخیزداری ایران، جلد ۸، شماره ۲۵، صص ۵۶-۴۷.

قربانی، م.، سالاری، ف.، ملکیان، آ.، و فهمی، ه. (۱۳۹۴). تحلیل شبکه ذینفعان محلی و سرمایه اجتماعی در راستای مدیریت مشارکتی منابع آب (منطقه مورد مطالعه: حوزه آبخیز رزین، شهرستان کرمانشاه). علوم و مهندسی آبخیزداری ایران، جلد ۹، شماره ۲۹، صص ۴۶-۳۵.

قربانیان کردآبادی، م.، لیاقت، ع.، و مالمیر، م. (۱۳۹۹). بررسی علل شکست سیاست‌های مدیریت مشارکتی آب در ایران. سیاستگذاری عمومی، دوره ۶، شماره ۳، صص ۱۹۰-۱۶۹.

<https://doi.org/10.22059/jppolicy.2021.79496.169-190>

کریمی، ع.، و دانش‌مهر، ح. (۱۳۹۷). تحلیل عوامل مؤثر بر مشارکت اجتماعی و اقتصادی روستاییان در بهره‌برداری شبکه آبیاری دشت اریض در شهرستان شوش. اقتصاد فضا و توسعه روستایی، دوره ۷، شماره ۲۴، صص ۱۸۴-۱۶۵.

لوایی آدریانی، ر.، کلانتری، خ.، اسدی، ع.، و علم بیگی، ا. (۱۳۹۸). تحلیل محتوای نظریه‌های مبتنی بر همکاری کسب‌وکارها با تأکید بر کارکردهای شبکه‌سازی. مدیریت بازرگانی، دوره ۱۱، شماره ۱، صص ۲۴-۳.

<https://doi.org/10.22059/jibm.2018.261256.3125>

محمودلی سامانی، ج. (۱۳۸۴). مدیریت منابع آب و توسعه پایدار. دفتر مطالعات زیربنایی، صص ۳۲-۱.

محمدی دینانی، م.، مولایی، ی.، و بنی‌حبیب، م. ا. (۱۴۰۱). جایگاه اصل مشارکت عمومی در مدیریت منابع آب از منظر حقوق داخلی و حقوق بین‌الملل آب. پایدار، توسعه و محیط‌زیست، دوره ۳، شماره ۳، صص ۲۷-۱۵.

محمدی، ی.، شعبانعلی فمی، ح.، و اسدی، ع. (۱۳۸۹). شناسایی و تحلیل مشکلات مدیریت آب کشاورزی در شهرستان زرین‌دشت، استان فارس. تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران، دوره ۴۱، شماره ۴، صص ۵۱۱-۵۰۱.

<https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.20084838.1389.412.4.9.2>

تحلیل عوامل مؤثر بر مدیریت مشارکتی منابع آب کشاورزی در ایران ...

- معمد، م.ک.، و دشوارپسند، م. (۱۳۹۶). عوامل مؤثر بر مشارکت کشاورزان بهره‌بردار در حفظ و نگهداری کانال‌های آب پوشش‌دار روستاهای استان گیلان. *فصلنامه روستا و توسعه*، سال ۲۰، شماره ۴، صص ۹۵-۱۲۰.
<https://doi.org/10.30490/rvt.2018.61356>
- مولان‌نژاد، ل.، و یعقوبی، ج. (۱۳۹۷). بررسی عوامل مؤثر بر مشارکت کشاورزان در مدیریت منابع آب (مورد مطالعه: شهرستان میاندوآب). *مهندسی منابع آب*، دوره ۱۱، شماره ۳۶، صص ۲۰-۱۱.
- میرزایی، ا.، میردامادی، س. م.، حسینی، س. م.، و سجادی، ا. (۱۳۹۰). تاثیر ابزارهای ترویجی و منابع اطلاعاتی بر مشارکت کشاورزان استان گلستان در تعاونی‌های آب‌بران. *تعاون*، سال ۲۲، شماره ۵، صص ۱۴۳-۱۲۷.
- نادری مهدی، ک.، سپهوند، ف.، و غلامرضایی، س. (۱۳۹۸). بررسی تأثیر دارایی‌های معیشتی بر مشارکت کشاورزان در مدیریت منابع آب کشاورزی (مورد مطالعه: تشکل‌های آب‌بران استان لرستان). *توسعه محلی*، دوره ۱۱، شماره ۱، صص ۱۴۶-۱۲۵.
<https://doi.org/10.22059/jrd.2019.74457>
- نجفی، ن.، غنیان، م.، خسروی‌پور، ب.، برادران، م.، و دحیماوی، ع. (۱۳۹۳). شناسایی عوامل مؤثر بر موفقیت تشکل‌های آب‌بران: دیدگاه بهره‌برداران حوزه‌های کرخه شمالی و جنوبی استان خوزستان. *علوم ترویج و آموزش کشاورزی ایران*، دوره ۱۰، شماره ۲، صص ۱۰۵-۱۲۰.
<https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.20081758.1393.10.2.7.6>
- نصرآبادی، ح.، و حیاتی، د. (۱۳۹۳). سازه‌های مؤثر بر مشارکت بهره‌برداران در توسعه‌ی شبکه‌های فرعی آبیاری و زهکشی: کاربرد تحلیل‌مسیر. *علوم ترویج و آموزش کشاورزی ایران*، دوره ۱۰، شماره ۱، صص ۸۹-۱۰۰.
<https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.20081758.1393.10.1.7.4>
- نوری‌پور، م.، نوری، م.، و کرمی، ا. (۱۳۹۵). تحلیل سازه‌های مؤثر بر مشارکت روستاییان در مدیریت و بهره‌برداری شبکه‌ی آبیاری و زهکشی دشت لیستر. *راهبردهای توسعه روستایی*، دوره ۳، شماره ۱، صص ۷۵-۵۷.
<https://doi.org/10.22048/rdsj.2016.13608>
- والی، ن. (۱۳۸۱). *عوامل مؤثر بر افزایش مشارکت کشاورزان در بهره‌برداری و نگهداری شبکه‌های آبیاری و زهکشی: مطالعه موردی ساوه*. تهران: وزارت نیرو، موسسه تحقیقات و آموزش مدیریت.
- ولی‌زاده، ن.، بیژنی، م.، و عباسی، ع. (۱۳۹۴). تحلیل محیط‌زیست‌گرایانه رفتار مشارکتی کشاورزان در حفاظت از منابع آب سطحی در حوزه جنوبی آبریز دریاچه ارومیه. *علوم ترویج و آموزش کشاورزی ایران*، دوره ۱۱، شماره ۲، صص ۱۸۳-۲۰۱.
<https://dor.isc.ac/dor/20.1001.1.20081758.1394.11.2.12.8>
- هادی، ف.، فرزانه، م.، نادری کردوان، س. چ.، و نجفی بیرگانی، م. (۱۳۹۶). بررسی نقش مولفه قانونی نهاد آب زیرزمینی از منظر مشارکت و مناقشات آبی در ایران. *آبخوان و قنات*، دوره ۱، شماره ۱، صص ۷۳-۶۱.
<https://doi.org/10.22077/jaaq.2017.641>
- یادآور، ح. (۱۴۰۰). بررسی عوامل مؤثر بر مشارکت در مدیریت شبکه آبیاری سد قلعه چای. *آب و توسعه پایدار*، دوره ۸، شماره ۴، صص ۱-۱۰.
<https://doi.org/10.22067/jwsd.v8i4.2107.1058>
- یادآور، ح.، کوهستانی، ح.، و خرازی، ش. (۱۳۹۶). معرفی راهکارهای عملی برای مشارکت کشاورزان در انتقال مدیریت آبیاری (مورد مطالعه شبکه آبیاری و زهکشی قلعه‌چای). *تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران*، دوره ۴۸، شماره ۲، صص ۳۵۸-۳۴۵.
<https://doi.org/10.22059/ijaedr.2017.62752>
- یازرلو، ب.، شهیدی، ع.، و فرزانه، م. (۱۴۰۱). بررسی نقش دانش جوامع محلی بر نگرش و رفتارهای بهره‌برداری مشارکتی از منابع آب. *محیط‌زیست و توسعه فرابخشی*، دوره ۷، شماره ۷۸، صص ۳۷-۲۴.
<https://doi.org/10.22034/envj.2023.375899.1265>
- یازرلو، ب.، شهیدی، ع.، و فرزانه، م. ر. (۱۴۰۰). نقش هنجارهای اخلاقی در مدیریت مشارکتی منابع آب محدوده توشن استان گلستان. *تحقیقات منابع آب ایران*، دوره ۱۷، شماره ۲، صص ۱۶-۱.
- <https://doi.org/20.1001.1.17352347.1400.17.2.1.4>

Agustini, D. T., and Iskandar, J. (2021). Overview of participatory water management to overcome drought towards agricultural sector. *E3S Web of Conferences*. 249, 01008.
<https://doi.org/10.1051/e3sconf/202124901008>.

- Andersson, K. P. (2004). Who talks with whom? The role of repeated interactions in decentralized forest governance. *World development*, 32, 233-249. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2003.07.007>
- Anh, N. T., Can, D., Schmalz, B., and Luu, T. L. (2025). Key factors affecting people's willingness to participate in water resource protection in the agricultural Ba River Basin—in the highlands of Vietnam. *Journal of Water and Climate Change*, 16(4), 1225–1237. <https://doi.org/10.2166/wcc.2025.103>
- Berglund, E. Z. (2015). Using agent-based modeling for water resources planning and management. *Journal of Water Resources Planning and Management*, 141(11), 1-17. [https://doi.org/10.1061/\(ASCE\)WR.1943-5452.0000544](https://doi.org/10.1061/(ASCE)WR.1943-5452.0000544).
- Burton, M., Marsh, S., and Patterson, J. (2007). Community attitudes towards water management in the Moore Catchment, Western Australia. *Agriculture Systems*, 92, 157-178. <https://doi.org/10.1016/j.agsy.2006.03.004>
- Chaudhary, S. K., and Srivastava, P. K. (2021). Future challenges in agricultural water management. In P. K. Srivastava, M. Gupta, G. Tsakiris and N. Wyndham Quinn (Eds.), *Agricultural Water Management*, PP. 445-456. Academic Press. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-812362-1.00021-7>.
- Deribe, R. (2008). *Irrigation system in Ethiopia: the case of Atsbi Wemberta, Tigray region and Adaa Woreda*. Oromiya Region, Ethiopia: Addis Ababa University Publication.
- Gouthami, B., Prajwal, D., Chilakamari, L., and Jyothsna, K. (2024). *Advances in Agronomy A Compilation of Research*. Kurukshetra, Haryana: Stella International Publication.
- Kiron, A. (2023). Research on significance of water management and conservation in agriculture. Available at: <<http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4970261>>
- Malano, H. M., and Van Hofwegen, P. (2018). *Management of irrigation and drainage systems*. London: CRC Press. <https://doi.org/10.1201/9780203748428>
- Muchara, B., Nciizah, A., Mupambwa, H., and Nyambo, P. (2022). Agricultural water resource governance for sustainable food production: Lessons from developing economies. *Sustainability Sciences in Asia and Africa Food Security for African Smallholder Farmers*, 155, 17010. https://doi.org/10.1007/978-981-16-6771-8_10
- Paras, H., Rank, P. H., Patel, R. J., Vekariya, P. B., Parmar, H. V., Rank, H. D., Patel, K. C., and Sojitra, M. A. (2024). Participatory irrigation management: empowering communities for sustainable agriculture. *Agri-India TODAY*, 4(3), 104-112.
- Valizadeh, N., Bijani, M., and Abbasi, E. (2018). Farmers active participation in water conservation: Insights from a Survey among Farmers in Southern Regions of West Azerbaijan Province, Iran, *Journal of Agricultural Science and Technology*, 20, 895-910. <https://doi.org/20.1001.1.16807073.2018.20.5.14.4>
- Yin, W., Yang, X., and Liu, W. (2025). Sustainable management and regulation of agricultural water resources in the context of global climate change. *Sustainability*, 17(6): 2760. <https://doi.org/10.3390/su17062760>